

(Hekayə)

Cəfərlilə və Çartaz kəndlərini heç bir səbəb olmadan burula-burula uzanan torpaq yol ayırır. (Torpaq yollar peyğəmbərlər gədən yollardır deyə əziz olur). Uzaqdan milliyəti bilinməyən adam gəlib-gəlib Çartaza səmtlənirsə, ermənidir, Cəfərliyə üz tutursa – azərbaycanlı. Cəfərlilə bir çox azərbaycanlı, Çartazsa – erməni kəndlərinin paytaxtıdır. Və bu iki qonşu 'paytaxt'ın camaatı öz evlərindən bir-birini görür.

Taxılçılıq eləyir, mal-qara saxlayır, arı becərir. İstirahət vaxtlarında kinoya getmək, kitab oxumaq əvəzinə atışırlar.

Ovçu tüfəngləri canavara-çaqqala da yox, erməniylə azərbaycanlıya tuşlanır.

Moskvada heç kəsin hünəri deyil bir baxmaqla erməniylə azərbaycanlıyı ayırd eləsin. Onlar heç özləri də Moskvada bir-birini ayırd eləyə bilmir – gözləyirlər tanımaq istədiyi kimləsə kəlmə kəssin. Yalan sözdür ki, erməni ənsəsinin, azərbaycanlına gicgahlarının yastılığına görə seçmək mümkündür. Ona qalsa, kimi anası körpəlikdə arxası üstə uzandırarsa, erməni, böyrü üstə uzandırarsa, azərbaycanlı olar.

Onda erməni azərbaycanlı, azərbaycanlı erməni eləmək olardı. Arxası üstə uzandır, uşaq böyüyüb olsun xristian, böyrü üstə uzandır – müsəlman.

Cəfərliyə Çartazda heç başlarına vurmurlar ki, ey dad-bidad, bir-birini öldürə-öldürə tamam qırılıb qurtara bilirlər.

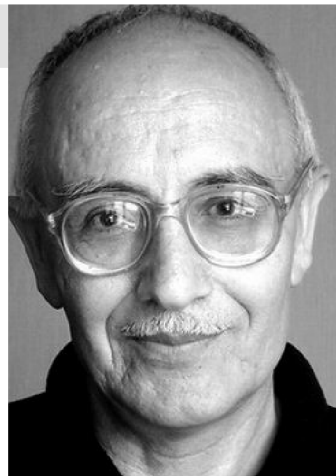
Onlara elə gəlir arvadlar uşaq doğmaqla önlənlərin yerini doldurur.

Amma bu yerlərdə kef quşlarıdır, gülləni onlara atmağa camaatın hayıfı gəlir, ona görə də günü-gündən artır, heyətlərdə, eyvanlarda qorxusuz-hürküslük gəzişirlər. Güllə səsi eşidəndə diksiniirlərsə də, arxayındılar ki, onlarla heç kəsin işi yoxdur. Qaranlıq cəhət bircə bu idi ki, əgər güllə onlara atılmırsa, bəs kimə və nəyə atılır? Kor-kor, gör-gör, insan tamam dəyişib.

Ermənistanda Çartazı sevir-dilər, Azərbaycandasa – Cəfərliləni. Bu iki məhəbbətin gücü bəlkə də eyniydi. Ermənistanda cəfər-

lilərə, Azərbaycandasa çartazlılara nifrət edirdilər – bu nifrətlər də eyni gücdəydi. Məhəbbətin və nifrətin dadı Ermənistanda da, Azərbaycanda da birdi.

Çartazlılara nifrət bacarmayan azərbaycanlıya cəfərlilərə nifrət bacarmayan erməni özlərini nifrət eləyən göstərməliydilər. Başqa əlac yoxdu; yaşamaq üçün olan-qalan vasitə nifrətdi.

Hətta nifrət cəmiyyətdə ucalmaq üsuluydu. Onlar o qədər nifrət məşq elədilər, əsl nifrət eləyənlərdən də güclü nifrət göstərdilər. Hərçənd tanımaq məqsədilə hansı birinə tüfəng versən, özünə atar, düşməne yox. Azərbaycandakı çartazlıları sevnənlə Ermənistandakı cəfərliləri sevnələrin ixtiyarları əllərində olsa, birləşib nifrət bacarmayanlar klubu açarlar, ancaq bu barədə cıncıqlarını çıxarmırlar, yoxsa başqa klublara doldururlar – həbsxanalara.

Cəfərlilə və Çartazda quş elə çoxalmışdı, bir yerdən başqa yerə uçanda elə bilirdin göyə bulud gəlir. Beli əyildiyindən qanlıb göyə baxa bilməyən qocalar bir də gördün dedilər:

- Bay, yağış yağacaq, - ancaq söz ağızlarından üzülməmiş gün çıxırdı.

Cavanlar onları məsxərəyə qoyurdu.

- Sizdən yaxşı hava proqnozu verən çıxar.

- Ay başına dönüm, indi hər şeyin vələdi dönüb. Əvvəllər bulud gələrdi, yağış yağardı. Biz hər şeyi əvvəllə ölçürük.

- Əvvəl qaldı əvvəldə. İndi dövrən özgədir.

Camaat insanpərvərliyi yerə qoyub quşpərvər olmuşdu.

Bir də gördün ağac sərcəy-

lə doldu. Onda yer ağımtıl zılla rəngləndirdi və toyuqlar tələm-tələsik o rəngi dimdikləyirdilər. Çünki aclıq çəkirdilər; çünki adamlar öz qarınları üçün onların qarından kəsir və elə bir ucdan da süpürəyib özlərini yeyirdilər. İki kəndin düşmənçiliyinin qurbanı günahsız toyuqlardı. Camaat arasındakı qıtlıq onlar üçün azar kimi düşmüşdü. Bir

Rafiq Tağı

yandan da doğma vəba başlarını üstünü aldı.

Toyuq-cücə getdiyi yerdə ağac dibində, ya quyu başında yastılanırdı. Vəbaya tutulanın başı atılmıydı; ev sahibləri heyətlərdə cəllad kimi gəzirdilər. Vəbaya tutulmıyansa hələ yaşa-

OXŞAR

ya bilərdi. İnsan məntiqində fantastiklik vardı.

Bu yaz baytar feldşeri Ələv-sət güllələnmişdi deyə, toyuqlar peyvənsiz qalmışdılar.

Günlərin bir günü azar Çartaz toyuqlarını da haqladı.

Vəba adamlardakı düşmən-

feldşeri yatırdı.

Cəfərlidən ötrü Azərbaycan xalqı, Çartazdan da ötrü erməni xalqı dəli-divanəydi. Adamlar qırıldıqca, onlara nəgmə qoşurdular. Şairlərin qonorarı daha arvad-uşağa çatırdı. Hər iki xalq sevmək üçün yer tapmışdı. İndi respublikalar o kəndlərdən süd, ət-yağ istəmirdilər, təkcə qeyrət, namus təhvil alırdılar. Yerevanda da, Bakıda da o camaatı (hər kəs özününkünü) sevməyə bilmirdilər. Həm də sevməməyə ixtiyarları yoxdu: dəb, əənə beləydi. Göstəriş vardı. Heç kəs o kəndlərdə olmamışdısa da, hamı bilirdi ki, camaat taxılçılıqla, heyvandarlıqla, tərəvəzçiliklə məşğuldur; hətta arı saxlayırlar. Orda camaat ulu babalarının da ulu babalarının gördüyü əbədi işlərdə çalışdığından xalq adla-

nırdı.

Cəfərlilə və Çartazda onlara olan sevgilərin gücündən bir-birinə nifrət də güclüydü. Bakıdan Cəfərliyə, Yerevandan da Çartaza yetişən sevgi dərhal onların bir-birinə nifrətinə çevrilirdi. Azərbaycanda Cəfərliləni ona

kənddən yas səsi eşidirdi. Bu kənddə yas olanda, o biri kənddə bayram elənirdi və əksinə.

Ələmlə nəşə əks qütblərdi, bircə yerləri dəyişirdi. Ələmdə ələmə, nəşədə nəşəyə dair – hər iki kənddə eyni cür hislər keçirdilər. Bircə fərq bundaydı ki, ağlayanda Çartazda ermənicə, Cəfərlidə azərbaycanca ağı deyirdilər.

Quşlar piylənmişdilər, ölməyə səbəb yoxdu deyə, qocalmışdılar da. Qabaqlar bu yerlərdə belə quşlar görünməzdi.

Düşmənçilik radioaktivlik kimi onları dəyişdirmişdi.

Vaxt gəldi, o kəndlərdə toyuq-cücənin kökü tamam kəsildi. Xoruz səsi yoxa çıxdı. Daha respublikalardan məhəbbət əlaməti olaraq, silaha əlavə kimi onlara kəsili toyuq da göndərdilər.

Bir gün ağıllının biri dedi:

- Elə bu göyün quşu hazır ətdi, gəlsənə keçək quşa.

Camaat quşa quş yox, ət deməyə başladı. Ət uça-uça gəlirdi, gedirdi, ancaq hələ ona dəymirdilər, gülləyə hayıfları gəlirdi. Elə bil et göydə soyuducuda qara gün üçün saxlanırdı.

Bir gün yenə həmin adam qışqırdı:

- Budu ha, ət mağazası gəldi!

O, quş alayını göstərdi.

Moskvada heç kəsin hünəri deyil bir baxmaqla erməniylə azərbaycanlıyı ayırd eləsin. Onlar heç özləri də Moskvada bir-birini ayırd eləyə bilmir – gözləyirlər tanımaq istədiyi kimləsə kəlmə kəssin. Yalan sözdür ki, erməni ənsəsinin, azərbaycanlına gicgahlarının yastılığına görə seçmək mümkündür. Ona qalsa, kimi anası körpəlikdə arxası üstə uzandırarsa, erməni, böyrü üstə uzandırarsa, azərbaycanlı olar. Onda erməni azərbaycanlı, azərbaycanlı erməni eləmək olardı. Arxası üstə uzandır, uşaq böyüyüb olsun xristian, böyrü üstə uzandır – müsəlman.

çiliyə bənəyirdi – soxuldu Çartaza.

Oranın toyuğu hər cəhətdən Cəfərlidəkinin eyniydi. Toyuqlar insanlardan fərqli beynəlmiləldilər. İnsanlardan fərqli dilləri birdi, dinləri varsa, o da birdi. Və Çartaz toyuqları Cəfərlilə toyuqlarıyla həmrəylik nişanəsi kimi qırılmağa başladılar. Çartazın baytar feldşeri Arutyun da keçən ilki düşmənçilikdə güllə qurbanı olub oranın qanadlısını Allah ümidinə qoymuşdu.

İndi hər kənd qəbiristanlığının dilbər guşəsində bir baytar

görə güclü sevirler ki, yəqin güman edirlər onların çartazlılara güclü nifrəti var.

Çartazda da Ermənistanda onları bərk sevdiklərindən, etimadı doğrultmaq üçün, cəfərlilərə möhkəm nifrət eləmək borclarıydı. Məhəbbət əlaməti olaraq Azərbaycandan silah Cəfərliyə gəlirdi, Ermənistandan da – Çartaza. Və hamı arxayın olurdu ki, bununla onları hər bələdan qoruyur. Heç kəs də bilmirdi ki, silahlə qorunmaq ölüme bərabər şeydir.

Gah bu kənddən, gah o

- İndicə yağış yağacaq, - be-li əyri qoca da dümələne-dümələne qaçıb özünü evin alt gözünə saldı. Bu kəndlərdə cavanlar qocalardan tez ölürdülər. Düşmənçilik radioaktivlikdən güclüydü – zamanı da çaş-baş salmışdı.

Cəfərlilə Çartazın camaatı yaman seyrəlmişdi. Elə gün gələrdi ki, tamam yoxa çıxa bilirdilər. Sevmək üçün saxlanan camaat yoxa çıxsə, Ermənistanda və Azərbaycanda kimi sevcək-dilər. Heç nifrət eləməyə də adam qalmayacaqdı.